

KNJIGA O POVIJESTI CRKVE U BOSNI I HERCEGOVINI

S, Vasilj - S. Džaja - M. Karamatić - T. Vukšić, *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*, Hrvatsko kulturno društvo "Napredak", Sarajevo 1993, 136 str. s 4 zemljovidne karte i 22 slike.

U izdanju Hrvatskoga kulturnoga društva "Napredak" Sarajevo izišla je iz tiska knjiga povijesnih radova pod naslovom *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*. Kako nam u *Napomeni* izdavač piše, sarajevska izdavačka kuća "Svjetlost" naručila je tekstove o toj temi, ali u nemogućnosti njihova objavljivanja zbog ratnih neprilika predala ih je "Napretku" koji ih je objelodanio unatoč neprilikama rata. Kakav su izazov imali pisci tekstova, vidi se i po tome što je iza nas 2.000 godina katoličanstva koje knjiga želi sažeti u 120 stranica teksta i 15 stranica crteža i slika. Znači, za svakih 16 godina po jedna stranica. Prvih 12 stoljeća prikazano je na 30 stranica, drugih 7 stoljeća na 40, daljnja 4 desetljeća na 23 i posljednjih 7 desetljeća na 33 stranice. Na kraju je dodana i konfesionalna karta prema popisu iz 1921. godine. Autori tekstova bili su pred velikom kušnjom i izborom: što propustiti a što ispustiti, što ponuditi, a što pokuditi.

Mr. Snježana VASILJ napisala je članak *Od rimskog osvajanja do bana Kulina* (str. 5-36). Autorica donosi prikaz kršćanstva na našem bosansko-hercegovačkom tlu u prvih 12 stoljeća oslanjajući se na povijesne pisane isprave i na arheološke nalaze. Izlaskom iz katakomba na slobodu Konstantinovim milanskim ediktom 313. godine kršćanstvo izlazi na slobodu i u Bosni i Hercegovini, koja se tada naziva svakako samo ne tako. Osnivaju se nove biskupije: *Bistuenis*, današnja Zenica (nju čak od nedavna navodi i *Papinski godišnjak* kao naslovnu za titularne biskupe), zatim *Sarsenteresis* sa sjedištem u Cimur u Mostaru, gdje su ostaci bazilike s krstionicom očuvani do danas; *Martaritana*, smještena možda kod Skelana s lijeve obale Drine, ali to još nije do kraja utvrđeno. Kasnije će doći *Dumnensis*, *Delminiensis* koja je od VI-XII. stoljeća na neki način postojala samostalno, bilo u sklopu susjednih dijeceza, a od 1881. stopljena je s mostarskom biskupijom čuvajući vlastito ime.

Dolaskom Huna i Avara sve se listom ruši, dok Hrvati, koje krštavaju misionari iz Rima odnosno Ravene, nastoje oživiti neka- dašnje kršćanstvo. U svemu tome ima nekog utjecaja i ćirilometodska predaja u glagoljanju i u staroslavenskom jeziku u Bosni od X. stoljeća nadalje. Svršetkom X. stoljeća (oko 980.) osniva se *Trebinjska biskupija* (koju mr. Vasilj spominje), i koja traje do naših dana i imenito i stvarno, a svršetkom XI. stoljeća (1089) spominje se *Bosanska biskupija* koja će trajati stoljećima, biti povezana sa srijemsko-

đakovačkom i koja se 1881. restaurira u *Vrhbosansku nadbiskupiju* i *Banjalučku biskupiju*.

Iz perioda kasne antike, IV-VI. stoljeća, ima preko 50 crkvenih objekata kojih su ostaci ostali do naših vremena. Spomenimo na kraju da se rečenica "...Crkva je našla novu snagu i nove ljude, koji su je kao crkveni mislilac Origen, (oko 185. do 254.) usavršili u njezinoj univerzalnosti" (str. 9), mogla prikladnije formulirati: Crkvu je utemeljio i usavršio u univerzalnosti Isus Krist. Tu su univerzalnost propovijedali svi apostoli, i svi crkveni oci, pisci i mislioci bilo u grčkom, sirijskom, egipatskom, bilo u rimskom svijetu, a u nas u Bosni i Hercegovini i na slavenskom jeziku.

Dr. Srećko DŽAJA svoj je tekst naslovio: *Od bana Kulina do austro-ugarske okupacije* (str. 37-78). On donosi nekoliko teza kao okvir svoga izabrana izlaganja:

Bogumilstvo. Iako se do sada, osobito u IX. i XX. stoljeću, više od 40 ponajboljih stručnjaka bavilo tom problematikom, "fenomen tzv. bosanskog bogumilstva ostao je još uvijek više-manje nerazjašnjen, odnosno utopljen u spekulacije i maštanja" (str. 38). Koliko god bilo podataka da je krivovjerje u Bosnu zašlo sa Zapada, ne može se reći da ono nije izvorno, samoniklo. "Dobri ljudi" u Bosanskoj Crkvi bili su kvalificirani svjedoci u sudskim sporovima, službenici Crkve, veli autor (str. 39).

Dr. Džaja promatra katoličanstvo pod dvostrukim vidom. Naime, iako on tvrdi da nema razlike s obzirom na vjeru i vjerske ciljeve između etabrirane Crkve u katoličkim biskupijama i neetabrirane u bosanskoj i hercegovačkoj provinciji, ipak ističe organizacijske, kompetencijske i mentalne razlike tako da "te egzistiraju ne kao međusobno podređene, nego bezmalo paralelne strukture". On to naziva "bosanskohercegovačkom posebnošću" (str. 40).

Etabrirana je struktura ostala, po riječima Džajinim, "više projekt negoli ostvarenje rimskog establishmenta" (str. 45), a mi bismo dodali da se to dogodilo, ne samo zbog nekih spomenutih razloga, nego i zbog nesporazuma i sudara između etabrirane i neetabrirane strukture Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini, koji, kao gotovo neuništiv motiv, dopiru do dana današnjega. Dr. Džaja kratkim će odlomčićem spomenuti pitanje "glagoljaša" - "ukoliko njih ima uopće smisla nazivati etabriranim klerom", koji su obavljali službu na staroslavenskom i bili "nedovoljno obrazovani", a o svjetovnim svećenicima, latinskog obreda, "možemo govoriti samo kao o vrlo rijetkim izuzecima" (str. 48). I za to će biti jedan od značajnih razloga upravo u mentalitetu isključivosti neetabriranog elementa u odnosu na onaj etabrirani i do kraja nerealizirani projekt.

Pitanje dominikanaca. Kroz 30 godina XIII. stoljeća Rimski crkva pokušava *Bilinopoljskom abjuracijom* privući bosanske krstjane i krstjanice sebi, ali ne uspijeva potpuno, jer se Bosanska Crkva zajedno s političkom samostalnošću praktično odvajala od Rima. U to

doba u Bosnu dolaze dominikanci, propovjednici i istražitelji krivovjerja, koji djeluju preko 100 godina i kao biskupi i kao misionari. Potkraj XIII. stoljeća dolaze i franjevci koji su se odmah tako snašli da su zatražili od dvojice papa povlastice da oni budu isključivi misionari u Bosni, pokazujući se kao "konkurenti dominikanaca", kaže Džaja (str. 51), odnosno kao oni koji su počeli "istiskivati dominikance", rekao bi dominikanac S. Krasić (*Studia Vrhbosnensia*, 4, 199), i, zaključit će Džaja, "potpuno istisnuli" dominikance 1337. godine (str. 51).

Uoči dolaska Osmanlija "neki latinski učitelji", tj. franjevci bogumile, odnosno "*mnoge kudugere* učiniše podložnicima Rimske crkve" (str. 57), kako piše carigradski patrijarh Genadije sinajskim kaluderima 1455, a hijerarhija bogumilske crkve potražila je spas u Humu ili u Dalmaciji. Dr. Džaja slaže se s onima koji tvrde da Ahdnama nije falsifikat, ni ona srebrenička iz 1462. koja inače nije očuvana, ni ona milodraževska iz 1463. koja je prepričana u drugim ispravama (str. 62). Bosanska vikarija osnovana 1340. godine tijekom vremena postaje Bosanskom provincijom i u tursko doba dijeli se na razne provincije, koje postoje do danas. U vrijeme bečkog rata 1683-1699. broj katoličkog pučanstva u BiH opao je s nekoliko stotina tisuća na 30-tak tisuća (str. 68).

Pisac govori o sposobnosti preživljavanja katolika i franjevaca *Bosne Srebrene* unatoč raznim nevoljama. A evo danas velike pogibe! Lji da se, ne daj Bože dogodi, da kao što odavno nema katoličke Srebrenice, tj. Srebrene/Argetinae, od sutra ne bude ni katoličke Bosne.

Dr. fra Marko KARAMATIĆ napisao je članak pod naslovom: *U doba Austro-ugarske (1878-1918)*, (str. 79-102). U tih 40 godina pri svršetku prošloga i u početku ovog stoljeća, u okviru gospodarskih, umjetničkih, književnih, teoloških, političkih ideja ističu se dvije tendencije i tenzije u katolicizmu:

Jedna je religioznog obilježja između etablirane i neetablirane strukture. Nije to Karamatićev izraz ali jest ideja. Autor se ne udaljuje od poznate Gavranovićeve i Gavranove, tj. opće-franjevačke teze o uzrocima uspostave crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini. Hijerarhija i dijecezanski kler došli su zbog interesa Austro-ugarske, koja je po zaposjednuću BiH otpočela pregovore s Rimom o obnovi redovitih crkvenih struktura. Ne možemo ne spomenuti povijesnu činjenicu da su takvu hijerarhiju tražila oba apostolska vikara i bosanski biskup vikar fra Paškal Vuičić i hercegovački biskup vikar fra Anđeo Kraljević, a pogotovo đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, i to prije zaposjednuća BiH. Austrija je dakle mogla biti *occasio*, a ne *causa* ili *ratio* restauracije hijerarhije. Autor kaže da su franjevci, obnovom hijerarhije, bili u situaciji da brane svoje pravo na djelovanje u pastvi, jer su bile tendencije da se franjevci posve uklone iz dušobrižništva. Međutim, pronađeni su načini tako da su franjevci u Bosni tada dali trećinu župa Vrhbosanskoj i Banjalučkoj

biskupiji. "Približno su toliko župa i hercegovački franjevci, pod konac XIX. stoljeća, predali na raspolaganje mjesnom biskupu" (str. 82). Kamo sreće da je to tada i učinjeno. Ne bismo imali stogodišnjeg hercegovačkog pitanja i slučaja, koji i danas razdire naše katoličanstvo!

Druge su težnje i zategnutost u nacionalnom pogledu. Prilično veliki prostor (str. 94-101) posvećen je odnosima Stadlerove *Hrvatske katoličke udruge* i *Hrvatske narodne zajednice* uz koju su stali franjevci. Borbe su trajale od 1906. do 1912, kad prestaje HKU, odnosno 1914, kad se dokida HNZ. Čak je i apostolski vizitator morao doći u Bosnu i ostati više godina (1910-1913). I etablirani i neetablirani upali su u dnevnu politiku smećući s uma staro načelo: kakvo god bilo miješanje Crkve u politiku, ono Crkvi i vjeri više škodi nego godi! Tiskarska je pogreška (str. 80) da je Buconjić biskupovao do 1912. (umro je 1910).

Dr. don Tomo VUKŠIĆ priredio je tekst *Od 1918. do naših dana* (str. 103-136). U članku se također mogu uočiti dvije tendencije: religiozna koja je djelatna u Kraljevini SHS, u staroj Jugoslaviji, u NDH i u novoj Jugoslaviji, kao i ona nacionalna. Po svojim podacima i kulturnim događajima autor je vrlo pouzdan. Međutim, kad donosi sudove o povijesnim događajima, ne bi mu škodilo više suzdržljivosti i opreza.

Drugi nam je svjetski rat odnio velike žrtve u nacionalnom i u vjerskom pogledu, u hijerarhiji i u pastoralnom kleru, u biskupijskim svećenicima i među franjevcima. Nova Jugoslavija donijela je nove mogućnosti. Najprije je počela kandžijom, pa kad je uvidjela da to ne vodi nikamo, otpočela je metodom zobi. Osnovala je Udruženje svećenika koje je 1950. naišlo na *Non expedit*, a 1952. na *Non licet* Biskupske konferencije, iza koje je stajala Sv. Stolica. S tim u vezi bilo bi razmjerno da je autor dosljedno i poblizje označio udio bosanskog i hercegovačkog klera u režimskom udruženju "Dobri pastir". Ako je za bosanske franjevce rekao da ih je 1975. bilo u Udruženju 62%, hercegovačkih 26%, a biskupijskoga klera 12% (str. 123), korektno bi bilo specificirati i reći da hercegovačkoga dijecezanskoga klera nije bilo u toj pro-režimskoj organizaciji.

U religioznoj domeni pisac govori o "dva stvarna, iako ne formalna usporedna vodstva koja su vrlo često izravno suprotstavljena pa je svađa među njima i njihovim potčinjenima stalna opasnost. U funkciji očuvanja i jačanja svojih položaja svaka strana je sklona kulturnom odnosu prema zaslužnim osobama iz svojih redova i trijumfalističkom tumačenju svoje prošlosti" (str. 133). Ovdje se može biti i drugačijeg mišljenja. Ako iznad ta dva vodstva postoji vrhovno vodstvo i sudstvo, onda je nužnost i dužnost jednoga i drugoga nižega "vodstva" da se obraćaju i traže rješenja od vrhovnog suda. I tu je razlog raskoraka. Ni biskupi ni biskupijski kler nemaju naglašena kulturnog odnosa prema svojim predima niti nekakva trijumfalističkog

tumačenja prošlosti. Sve je to više Crvanj bijede nego Bjelašnica herojstva. Ali je postojao gotovo kulturni odnos i "trijumfalističko" tumačenje prošlosti s obzirom na Sv. Stolicu koja je *ab immemorabili* nastojala božanski hijerarhijski "projekt" pretvoriti u konkretan subjekt redovnih crkvenih dužnosti i prava. I zato je pravi sukob redovito bio između Sv. Stolice i neetablirane strukture bosansko-hercegovačkoga katoličanstva.

Što bi bilo poželjno u ovoj knjizi? Prvo, mogao je biti obrađen i naslov: *Svetački likovi, Mučenički katolički likovi u Bosni i Hercegovini*. Govorimo o jednoj Crkvi koju neprestano sastavljamo iz raznih struktura; o *apostolskoj*, s kojom se stalno povezujemo i s kojom apsolutno računamo; o *katoličkoj*, koju smo stavili u sami naslov, a nedostaje nam upravo još onaj nezaobilazni element katoliciteta, *svetost*, koji je unutrašnja povezujuća snaga katoličanstva. Drugo, autori su za doslovne navode, kojih se nađe, mogli u tekstu navesti pisca i stranicu njegova djela, koje je inače spomenuto u literaturi na kraju članka. Ovako se nešto citira, a ne zna se ni tko je rekao, ni gdje je napisano. To ni dnevne novine ne bi dopustile, kamoli knjiga koja ima sav izgled da bude ozbiljna, makar i sastavljena u obliku povijesnoga repertorija. Spomenimo ovdje i to da je literatura mogla biti i opsežnija. Treće, iz ovakva zbornika ne smije ispasti *Kazalo* naslova i podnaslova. Može biti tehničkih problema, araka papira itd, ali kazalu mora biti mjesta, makar na posljednjoj stranici korica. Četvrto, ne smije se ispustiti ni *Popis imena i osoba* ako želimo da knjiga poprimi na ozbiljnosti, zanimljivosti i praktičnoj uporabljivosti.

Što je pozitivno i pohvalno? Pozitivno je to što se uopće pojavila ovakva knjiga u ovako pobješnjelu vremenu, gdje vlada zakon "paleži i grabeži" s obzirom na ljudska, nacionalna, religiozna, povijesna i sadašnja prava. I to je neki "napredak" u našoj situaciji. Pozitivno je i to što su se na poziv za sastavljanje ove zbirke tekstova odazvali vrijedni stručnjaci iz različitih krugova: svjetovnjaka, redovnika, i svjetovnih svećenika. Jer o Bosni nikad dosta! Primjedbe koje se ovdje kažu tiču se našega katoličanstva i nas samih, a znamo koliko je Bosna i Hercegovina, i multinacionalna, i multireligiozna i multikulturalna (danas, nažalost, i multi-ne-kulturalna). Pozitivno je osobito to što se ovom knjigom proučava duša Bosne i Hercegovine, njezino katoličanstvo, koje je kroz svu njezinu povijest stalno bilo ranjavano i gotovo sravnjivano, ali je uvijek poput feniksa smoglo snage da se rodi, preporodi, obnovi, probehara novim cvatom i novim plodom. Nadamo se da će tako biti i ovaj put!

Ratko Perić